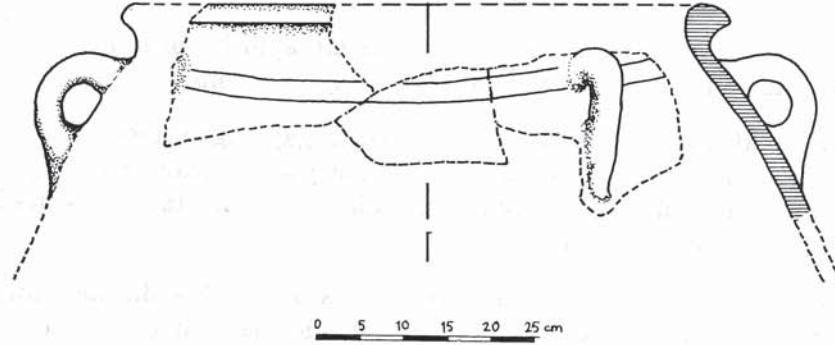

KÜP ÜZERİNDE BİR HİTİT SİLİNDİR MÜHÜR BASKISI

Edibe UZUNOĞLU

İstanbul Arkeoloji Müzelerine bağlı Eski Şark Eserleri Müzesi koleksiyonları için 1971 yılında, üzerlerinde aynı silindir mührün baskısı bulunan dört küp parçası satın alınmıştır. Bu parçalardan üçü daha sonra birleştirilmiş ve bir erzak küpünün ağız ve omuzuna ait bir kısım ortaya çıkmıştır. Eser, 13078 Envanter Numarasına kaydedilmiştir.

En yüksek yeri 17,5, kalınlığı 1,6 cm. dir. Ağız çevresinden 21,5, omuz çevresinden 68 cm. lik kısımlar elimizde bulunmaktadır (Şekil 1). Küpün ağız çapı aşağı yukarı 67 cm. civarında olmalıydı.

Şekil 1

Diğer parçalarla birleşemeyen dördüncü parça (Env. No. 13078a) nın yüksekliği 9,7, genişliği 7, kalınlığı 1,6 cm. dir (Levha 1).

Buluntu yeri tam olarak belli değildir. Ancak, parçaları müzeye

satan; eserin Güneydoğu Anadolu'da ortaya çıktığını öğrendiğini söylemiştir.

Küp, iri kum tanesi ve saman katkılı kiremit rengi kilden elde yapılmıştır. Bej rengi astarlıdır. Nemliken düzeltilmiştir. Pişirilme iyi değildir. Astar birçok yerde dökülmüştür.

Kalın ve dışarıya doğru çekik ağızlı, kısa boylu, yuvarlak omuzludur. Omuzda bulunan dik kulplardan birisi tümdür. Yüksekliği 15, genişliği 4, kalınlığı 3,1 cm. dir. Noksan olan ikinci kulpun üst kısmının kırık yeri elimizdeki parçalarda bulunduğundan iki kulp arasındaki mesafeyi bilmekteyiz (44 cm.). Bu aranın omuz çevresine oranı göz önüne alındığında, küpün omuzunda dört dik kulpun yer aldığı anlaşılmaktadır.

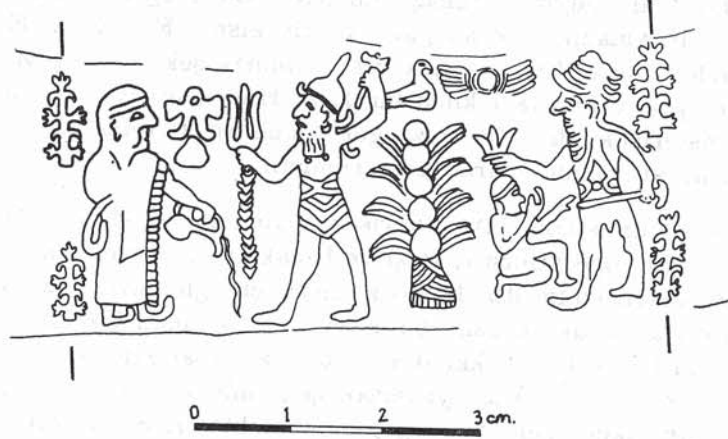
Kulpların üst kısımları arasına, pişirilmeden önce bir silindir mühür yuvarlanmıştır. Bu yuvarlama sırasında mührün alt kısmına daha kuvvetli basılmıştır. Zira tekrar edilmiş baskıların çoğunluğunda, mührün alt sınırının görülmesine karşın, üst sınır yalnız birkaç yerde saptanabilmektedir.

Silindir mühür baskısının tasvir alanının yüksekliği 3, genişliği 6,5 cm. dir. Orijinal mührün aşağı yukarı 3 cm. yüksekliğinde ve 2,1 cm. çapında olması gerekmektedir.

Mührün tasvir alanı, üst üste, birbirinin aynı iki bitki motifi ile sınırlandırılmış ve bir palmye ağacı ile ikiye ayrılmıştır.

Soldaki sahnede, bir Hitit kralı elindeki gaga ağızlı testiden yere bir sıvı akıtarak Hava Tanrısı önünde libasyon yapmaktadır. Sağda ise; bir tanrı önünde, diz çökmüş bir küçük adamın tapma sahnesi yer almaktadır (Şekil 2).

Solda libasyon yapan kral tören giysisi ile ayakta durmaktadır (Levha 2). Baş, ayakları sağ profilden, gövdesi cepheden tasvir edilmiştir. Başını iyice saran yarım daire biçimindeki takkenin alt kısmında kalın bir kenar vardır. Saçlar ensede toplanmıştır. Yüzde, alnın devamı şeklindeki iri burun, kapalı ağızda dolgun dudaklar, yuvarlak küçük çene dikkati çekmektedir. Düz ve kısa kaşın altında, badem biçiminde bir kabarıklık halinde göz gösterilmiştir. Yanak dolgun, kulak iridir. Kulakta küpe olup olmadığı tam olarak saptan-

Şekil 2

namamıştır. Ancak baskıların çoğunda, kulak memesi civarında bir kabarıklık görülmektedir ki, bu bize küpenin var olduğu kanısını vermektedir¹. Kral bol ve uzun bir manto giymektedir. Mantonun sağ tarafını sağ koluyla toplamıştır. Sol kol üzerinden aşağıya inen sol tarafının kenarları püsküllü veya kırmalıdır. Mantonun altında gizlenmiş olan sağ elinde bir Lituus tutmaktadır. Lituus'un ucu alışıldığı gibi dışa değil içe doğru kıvrılmıştır. Boyu da benzerlerinden daha kısadır. Önde ileriye doğru uzattığı sol elinde, hafifçe sivriltilmiş yuvarlak dipli, yumurta gövdeli, uzun boyunlu, uzun kulplu, gaga ağızlı bir testi tutmakta ve yere bir sıvı akıtarak libasyon yapmaktadır. Ayaklarında, burunları yukarıya kıvrık ayakkabılar vardır.

Kralın önünde, yüzü hizasında üstte Laroche 369 ve altta 370² numaralı işaretler yer almaktadır.

Buradaki libasyon sahnesinin en yakın benzerini Alaca Höyük ortostatları üzerinde bulmaktayız³. Ancak mühürümüzdeki kralın, önu püsküllü veya kırmalı mantosunu, Alaca Höyükte kralı izleyen

1 «Küpe» Hitit krallarının bayram giysilerinin bir parçasıdır. S. Alp, Hitit Metinlerinde GIS Kalmuş ve HUBBİ, Belleten XII, 45, 1948, s. 316 v.d.

2 E. Laroche, Les Hiéroglyphes Hittites I, Paris, 195-196.

3 H. Th. Bossert, Altanatolien, Berlin 1942, 112 No. 105.

kraliçenin mantosuyla karşılaştırabiliriz⁴. Gaga ağızlı testinin tam benzerini bulamadık. Ancak gaga ve dip kısmı Eski Şark Eserleri Müzesinde bulunan Tokat vazosuyla⁵, yumurta şeklindeki gövdesi ise Alaca Höyük'te ortaya çıkmış bir Eski Hitit testisiyle⁶ yakın benzerlik göstermektedir. Kanımıza göre, mühürdeki testinin boyun ve kulp kısmı abartılmış olarak gösterilmiştir.

Kralın karşısında Hava Tanrısı yer almaktadır (Levha 3). Tanrı sağ ayağını öne atmıştır. Baş ve bacakları sol profilden, gövdesi cepheden tasvir edilmiştir. Başında, tepesi çivi gibi sivri, önde küçük, arkada daha büyük ve uzun birer boynuzu bulunan bir miğfer vardır. Burnu iri ve burun kanatları oldukça kabarıktır. Ağızı kapalı, dudakları dolgunur. Kısa yuvarlak çenesinin altında, cepheden işlenmiş olan dikdörtgen sakalı göğüse inmektedir. Sakal, dikey buklelerle süslenmiştir. İri kulakta halka şeklinde bir küpe vardır. Yanak dolgunur. Uzun saçları, ucu yukarı doğru kıvrık bir belik halinde, arkada yukarıya kaldırdığı sol kolunun altından aşağıya inmektedir. Öne doğru uzattığı sağ eli üzerinde (W) şeklindeki Hava Tanrısının sembolü (Laroche No. 199)^{6a} yer almaktadır. Elinin altında ise bir dal veya başak aşağıya, hemen hemen ayak bileği hizasına kadar uzanmaktadır. Ve adeta, kralın gaga ağızlı testisiyle dök-tüğü sıvı, bu dal veya başak motifinin dibine, altına akmaktadır (Levha 2). Tanrının arkada yukarıya kaldırdığı sol elinde bir balta bulunmaktadır (Şekil 2)⁷. Görebildiğimiz kadarıyla; uzunca saplı, sap delikli bu baltanın sırt kısmında dışarıya doğru iki veya üç çıkıntı vardır. Baltanın keskin kısmı görülebildiği kadar içeriye dönüktür (Levha 3)⁸.

4 E. Akurgal, *The Art Of The Hittites*, London 1962, Lev. 92 üst, Lev. 53 üstte Karkmış'tan Güneş tanrısının önu püsküllü mantosu ve Lev. 105 te Malatya Kralı benzer bir manto ile görülmektedir.

5 E. Akurgal, a.e. Lev. 36.

6 E. Akurgal, a.e. Lev. 38 sol

6a E. Laroche, Bk. dipnot 2, s. 106.

7 Bu baltayı ilk gören ve benim dikkatimi çeken meslektaşım sayın Dr. Behm-Blancke'ye kalpten teşekkür ederim.

8 Aşağı yukarı aynı tipte baltalar için bk.; K. Bittel, *Die Hethiter*, München 1976, Th. Beran, *Hethitische Rollsiegel der Grossreichzeit II*, *Istanbul Mitteilungen* 9/10, 1959-60, s. 130, Res. 1

Tanrının vücudunun üst kısmı çıplaktır. Sakalın hemen altında, iki kabarık daire halinde meme uçları belirtilmiştir. Belinde sivri uçları önde birleşen, kalın kenarlı bir kemer bulunmaktadır. Kısa bir pantolon, daha doğru deyimini ile bir şort giymektedir. Bu giysinin ön kısmı kalçalardan başlayarak, sivri uçları önde aşağıya doğru olmak üzere, balık sırtı şeklinde düzenlenmiş dört sıra band veya şerit ile süslenmiştir. Bunların en altındaki sivri ucu, şortun ağ kısmını oluşturmaktadır. Bacak ve baldırlar gergin bir şekilde işlenmiştir. Ayaklar çıplaktır. Tanrı, duruşu ve miğferi ile Suriye Hava Tanrısı tipindedir⁹. Alalah VII. ve IV. tabaka mühür baskılarında aynı duruş ve miğfere raslanmaktadır¹⁰. Tepesi çivi gibi sivri miğfer, bazı Eski Hitit mühürlerinde, örneğin Aydın mühründe¹¹ ve Louvre Müzesinde bulunan bir silindir-damga mühründe (A.O. 20138)¹² de görülmektedir. Tanrının şortu, Franktin kaya kabartmasındaki tanrı ve kralın giydikleri şortlara benzemektedir¹³. Üzerindeki süslemenin tam benzerini bulamamamıza rağmen, Hitit İmparatorluk çağı heykel ve kabartmalarında, kısa tanrı etek ve şortlarının, çizi bezeklerle ne kadar süslü olduğunu bilmekteyiz¹⁴. Kemerinin benzerlerine de yukarıdaki heykel ve kabartmalarda raslamaktayız. Hava Tanrısının (W) işareti ile dal veya başak motifinin, bir tanrı sembolü halinde birleşmiş şekline, görebildiğimiz kadarıyla Hitit İmparatorluk Çağının geç safhalarında rastlanmaz. Louvre Müzesindeki bir Kapadokya mühür baskısında (A.O. 7306)¹⁵ bu iki motif, bir tanrı tasvirine bağlı

9 E. Porada, *Corpus of Ancient Near Eastern Seals in North American Collections I*, 1948, No. 523, 524. H. Th. Bossert, *Altyrien*, Tübingen 1951, 246 No. 850, 852.

10 D. Collon, *The Seal Impressions from Tell Atchana*, 1975 (*Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte des Alten Orients und des Alten Testaments*) Band 27, 26, Res. No. 32, 213.

11 H. Th. Bossert, *Bk. dipnot 9*, s. 246, No. 846, 847.

12 A. Parrot, *Cylindre Hittite nouvellement aquis*, *Syria* 28, 1951, 180 v.d., Lev. XIII, XIV.

13 H. Th. Bossert, *Bk. dipnot 3*, s. 129, No. 552.

14 H. Th. Bossert, *Bk. dipnot 9*, s. 135, No. 433. S. Alp, Amasya civarında Zara bucağında bulunan Hitit heykeli ile diğer Hitit eserleri, *Anatolia* VI, 210, 211, Lev. XXIII, XXXIII, XXXIX.

15 K. Bittel, Boğazköy, *Die Kleinfunde der Grabungen 1906-12* (WVDOG 60) Şekil 17 a., L.L. Delaporte, *Catalogue des Cylindres, Cachets et Pierres Gravées de style Oriental du Musée du Louvre II*, Paris 1923, Lev. 123, No. 6.

olarak değil, fakat bir tanrıyı simgelemek için üst üste tasvir edilmişlerdir (Şekil 3). Bu tanrı, (W) işaretinin açıkça gösterdiği gibi hava tanrısıdır. Boğazköy menşeli bir mühür baskısında, mührümüzdeki hava tanrısının tam benzeri ile karşı karşıya bulunmaktayız¹⁶ (Şekil 4). Hava Tanrısının bitkilerle ilişkisini, bazı Kültepe mü-

Şekil 3

Şekil 4

hür baskılarında da görmekteyiz^{16a}. Alaca Höyükte bulunmuş bir vazo parçasında, aslan veya panter üzerinde elinde mızrak tutan bir tanrı kabartması yer almaktadır (Şekil 5)¹⁷. Tanrının omuzdan üst kısmı kırık ve noksandır. Önünde dal veya başak motifi aslanın göz hizasına kadar uzamaktadır. Bu motifin de üst kısmı kırık olduğundan (W) işaretini göremiyoruz. Ancak bu tanrının da benzer bir hava tanrısı olduğu kanısındayız.

Elimizdeki mühür baskısında, Hava Tanrısının arkasında stilize edilmiş bir palmiye ağacı yer almaktadır. Ağaç gövdesinin alt kısmında, ince diagonal çizgilerle dört ayrı yönde yapılan paralel tara-

16 Th. Beran, Die Hethitische Glyptik von Boğazköy I (WVDOG 76) Taf. III, No. 136.

16a N. Özgüç, Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Gurubu, Ankara 1965, Lev. I², III^{9,10}, V¹³, XI^{31b}, XXIII⁷⁰.

17 H.Z. Koşay — M. Akok, Alaca Höyük Kazısı 1940-1948, Ankara 1966, Lev 25 No. m39.

malarla dört üçgen oluşturulmuştur. Yaprakların yer aldığı gövdenin üst kısmı ile, yukarıya doğru gittikçe küçülen beş kabarık daireden meydana gelmiştir. Bunlardan, alttan dördünün iki yanında zarif yapraklar yer almaktadır. Yaprak damarları ince, kavisli çizgilerle belirtilmiştir. Gövdenin en üstündeki beşinci dairecik, ağacın tepesini işaret etmektedir. Yukarda, ağacın üzerindeki açık alanda, bir kuş yer almaktadır. Gagası vahşi bir kuş gagası şeklindedir. Başı sağa dönüktür. Kuyruğu Hava Tanrısının arkada kaldırdığı kolunun bilek kısmına değecek kadar yakındır (Levha 3).

Şekil 5

Ağacın en yakın paralelini New Yorkta N. Schimmel Koleksiyonunda bulunan gümüş riton üzerindeki kabartmada görmekteyiz¹⁸ (Şekil 6). Bu riton M.Ö. 15 yy. sonu ile 14. yy. başına tarihlenmektedir¹⁹. Louvre Müzesi (A.O. 20138) silindir-damga mühürde, stilize

18 Ancient Art, The Norbert Schimmel Collection, Mainz 1974, No. 123.

19 K. Bittel, Beitrag zur Kenntnis hethitischer Bildkunst, Heidelberg 1976, s. 8 v.d.

Şekil 6

bir palmye ağacı ve üzerinde de bir kuş tasviri bulunmaktadır²⁰ (Şekil 7). Burada ağaç Hava Tanrısının arkasında yer almaktadır. Ancak kuşun başı tanrının sırtına dönüktür. Ağaç gövdesinin alt kısmının taranış şekli, Franktin kabartmasındaki sunağın taranışı ile aynıdır²¹.

Palmye ağacının sağında, yine bir tanrı, sağ ayağını öne atmış durumda görülmektedir. Baş ve bacakları sol profilden, gövdesi cepheden tasvir edilmiştir. Başında, başa oturan alt kısmından başlayarak üst üste beş kabarık bandın yer aldığı boynuzlu bir külah bulunmaktadır. Bu bandlardan önde en alttaki, arkada ise alttan üçü, boynuz şeklinde dışa kıvrılmaktadır. Külahın arkasında, kulak kepesinin üst hizasında, bandlarla boynuzlar arasında, dikey dar bir oluk görünümü veren bir kesinti vardır.

Yüzde, burun büyük, burun kanatları geniştir. Ağız kapalı ve dudaklar dolgundur. Göz, kral ve diğer tanrı tasvirlerinde olduğu gibi kısa kaşın altında, badem şeklinde bir kabarıklıktır. Oval biçimli sakal göğüse düşmektedir. Yatay paralel hatlarla, sakalın taranış

20 A. Parrot, Bk. dipnot 12.

21 H. Th. Bossert, Bk. dipnot 13.

şekli gösterilmek istenmiştir. Ensede büyücek bir kütle oluşturan saç, daha sonra, tanrının geriye doğru attığı kolu üzerinden, ucu spiral şeklinde bir belik halinde, dirsek hizasına kadar uzanmaktadır.

Tanrı, yatay duran baş parmağı altında yumruk halinde sıkıldığı sağ elini öne doğru uzatmıştır. Bu elin üzerinde üç yapraktan oluşan bir sembol yer almaktadır. Aşağıda, geriye doğru attığı sol elinde ise öne doğru, yere paralel olarak tuttuğu, kabzası hilal biçiminde bir kılıç bulunmaktadır. Tanrı, ön kısmı göğüs hizasından itibaren, iki yarım kavisle yanlara açılan kısa bir gömlek giymektedir. Bu gömlek yanlarda, beldeki enli kemerle birleşmektedir. Kemerin hafifçe yuvarlatılmış uçları önde, ortada yuvarlak bir tokayla birleştirilmiştir. Ön kısmı iki bacak arasından sivri bir şekilde aşağıya sarkan kısa bir pantolon veya şort giymektedir²². Çıplak bacakları gergin bir şekilde gösterilmiş, diz ve baldır adaleleri çok belirgin bir biçimde işlenmiştir.

Tanrının önünde, üç yapraktan oluşan sembolün bulunduğu sağ elinin altında, sağ dizi üzerine çökmüş, sol elini tanrıya doğru uzatmış, sağ elini dirsekten bükerek önde ağzı hizasında yukarı kaldırmış tapma veya yalvarma pozisyonunda bir küçük adam yer almaktadır. Başında, yarım daire biçimi, altında kalınca bir kenar bulunan, libasyon yapan kralın giydiği gibi bir takke giymektedir. Saçları da aynen kralda olduğu gibi ensede toplanmıştır. Bacak ve baldır adalelerinin çok bariz işlenmiş olmasından bu bacağın çıplak olduğu anlaşılmaktadır.

Küçük adamın ne giydiğini saptamak çok zordur. Ya bir bacağımı açıkta bırakan bir giysi²³, veya kısa bir etek ya şort giymektedir, ya da çıplaktır.

Yukarıda, tanrı sembolü üzerindeki boş alanda ve küçük adamın başı hizasında kanatlı bir güneş kursu yer almaktadır. Çok sade bir şekil göstermektedir. Ortadaki kurs kısmının iki yanında, dış uç-

22 K. Bittel, Bk. dipnot 8, Abb. 207.

23 Meslektaşım sayın Aliye Özten, dizçökmüş küçük adamın giysisinin N. Schimmel Koleksiyonundaki geyik riton kabartmasında görülen dizçökmüş adamın giysisini andırdığını söylemiştir.

ları hafifçe yukarıya yönelen ve aşağıya doğru gittikçe kısalan yatay paralel çizgilerle belirtilmiş olan kanatlar, alışlageldiği gibi dikey olarak bölünmemiştir²⁴.

İkinci tanrının boynuzlu külahı ilk bakışta, Mezopotamya ve Suriye tanrı külahlarını aklı getiriyorsa da, daha çok Anadolu kurşun figürinlerinde²⁵ görülen yivli külahları andırmaktadır. Üç yapraktan oluşan tanrı simgesi, kanımıza göre Hava Tanrısının yıldırım demetinin bir çeşitidir (Laroche No. 196)²⁶. Alalah VII. kat mühür baskılarından birinde²⁷, Ras-Schamra Baal stelinde²⁸ ve Karkamış mühür baskısında²⁹ bu sembolün, mührümüzdekine çok benzer şekilde tasvir edildiğine şahit olmaktayız. Tanrının sol elinde tuttuğu hilal kabızlı kılıç şeklinin, M.Ö. III. binyıl ortalarından başlayarak Önasya ülkelerinde kullanıldığını³⁰, M.Ö. II. binyıl içinde ve bilhassa Hitit İmparatorluk Çağında çok yaygın olduğunu bilmekteyiz³¹.

Tanrının kısa kollu, önü cepkene benzeyen gömleğinin benzerini Ladakiye³² ve Amasya³³ bronz heykelciklerinde; önde yuvarlak bir tokayla birleşen geniş kemerini Alaca Höyük kabartmalarında³⁴ görmekteyiz.

Tek dizi üzerine çökmüş, tapan, dua eden veya yalvaran şahısların tasvirlerine Eski Babil Çağından itibaren rastlanmaktadır.

24 Kanatlı güneş kursu prensip olarak, Louvre Müzesinde bulunan bir çekiç başlı mühürdeki kanatlı güneş kursuna çok benzemektedir, W. Orthmann, *Der Alte Orient*, Berlin 1975 (Propyläen Kunst Geschichte, Band 14) Taf. 375d.

25 K. Emre, *Anadolu Kurşun Figürinleri Ve Taş Kalıpları*, Ankara 1971, Lev. VI ^{1b, 3,4, XV^{1b}}.

26 E. Laroche, *Bk. dipnot 2*, s. 104.

27 D. Collon, *Bk. dipnot 10*, s. 25, Pl. 24, No. 30.

28 H. Th. Bossert, *Bk. dipnot 14*, W. Orthmann, *Bk. dipnot 24*, s. 484, Taf. 415.

29 C.F.A. Schaeffer, *Ugaritica III* Paris 1956, 42, Fig. 68, 69.

30 D.B. Stronach, *The Development and Diffusion of Metal Types in Early Bronze Age Anatolia*, *Anatolian Studies VII* 1957, Type 9, 109 v.d. K. Bittel — R. Naumann, *Yazılıkaya²*, Osnabrück 1967, 114 v.d.

31 K. Bittel, *Bk. dipnot 8*, Abb. 194, 199, 202, 206, 207, 249, 253.

32 E. Akurgal, *Bk. dipnot 4*, Pl. 50.

33 S. Alp, *Bk. dipnot 14*, Lev. XXIII, XXIV.

34 Tamamiyle olmasa bile Alaca Höyük'teki yuvarlak kemer tokalarını andırır. K. Bittel, *Bk. dipnot 8*, Abb. 218. S. Alp, *Bk. dipnot 33*.

Dikdörtgen bir kaide üzerinde, diz çökmüş bir adamı tasvir eden bronz heykelcik Awil-Nannar adlı biri tarafından, Kral Hammurabi ve kendisine uzun ömür bahsetmesi için Tanrı Amurru'ya adak olarak verilmiştir³⁵. Eserin kaidesi üzerinde de, tanrı önünde diz çökerek tapma konusu, kabartma olarak işlenmiştir. Bu konu aynı çağın mühürcülüğünde de çok görülmektedir³⁶. Tanrı veya kutsal ağaç önünde tapma sahneleri Eski Suriye³⁷ ve Mitanni³⁸ mühürlerinde de yer almaktadır. Bir Kültepe mühür baskısında, sırtı konili boğa önünde tek dizi üzerine çökerek tapan bir şahıs tasvir edilmiştir³⁹.

Şekil 7

Şekil 8

Şimdiye kadar tanıdığımız Hitit tasvir sanatında, görebildiğimiz kadarıyla, mührümüzdeki şekliyle tapma sahnelerine rastlanmaz. Diz çökme hareketini bazı içki sunma, libasyon⁴⁰, veya av sahnelerinde⁴¹ görmek mümkündür. Ancak hitit ritüallerinde «dizçök-

35 A. Moortgat, Die Kunst Des Alten Mesopotamien, Köln 1967, 94, Taf. 218.

36 A. Moortgat, Bk. dipnot 9, No. 500.

37 A. Moortgat, Bk. dipnot 9, No. 524. Boğa önünde de dua ederken diz çökme hareketini görmekteyiz. E. Porada, Bk. dipnot 9, No. 942 E, 943 E.

37^a E. Porada, Bk. dipnot 9, No. 902, 903, 905 E.

38 B. Buchanan, Catalogue of Ancient Near Eastern Seals in The Ashmolean Museum I Oxford 1966, No. 930, 931.

39 N. Özgüç, Bk. dipnot 16^a, Lev. V^{15b} ve E. Porada, Bk. dipnot 9, No. 887, 890.

40 Bk. dipnot 18., Th. Beran, Bk. dipnot 16, Taf III 134, 135.

41 K. Bittel Bk. dipnot 8, Abb. 225.

mek» fiili ile, güneş⁴² ve hava⁴³ tanrılarına tapma hareketi arasındaki bağlantı çok ilginçtir. Bu metinlerden öğrendiğimize göre; Hitit kralları, dua etmek veya yalvarmak için tanrı önünde diz çökmektedirler. Acaba biz, bu mühürde, Hava Tanrısı önünde tapan ve onun kendisine yönelmiş kılıcı önünde yalvaran bu küçük adamla, aynı sahnenin üzerinde bulunan kanatlı güneş kursu arasında bir ilgi kurabilir miyiz? Kralî bir anlamı olan kanatlı güneş kursu bu küçük adama ait olabilir mi? Bu küçük adamı bir Hitit kralı olarak görme olanağı var mıdır? Sonuç olarak, mühürümüzün ilk sahnesinde, Hava Tanrısı önünde tören giysisi ile başrahip olarak libasyon yapan Hitit kralı, ikinci sahnede gene bir Hava Tanrısı önünde taparken, ona yalvarırken tasvir edilmiş olabilir mi? Yoksa kanatlı güneş kursu, burada kendisi tasvir edilmemiş olan güneş tanrısının simgesi olarak mı bulunmaktadır? Biz bu soruların cevaplarını ve bu dini sahnenin tam yorumunu hititologlara bırakıyoruz.

Üst üste iki kere tasvir edilerek mührün tasvir alanını sınırlayan bitkinin gövdesinin alt kısmı küçük bir koni şeklindedir. Üst kısmında ise, altta iki yanda kısa saplarla gövdeye dik olarak bağlanan üç taç yaprağından oluşan birer çiçek ve onun üzerinde küçük bir kavisle aşağıya sarkan birer dal yer almaktadır. Bu çiçek ve dal sırası yukarıya doğru bir kere daha tekrar edilmektedir. Bitkinin tepesi üç taç yaprağından oluşan bir çiçek biçimindedir. Bu bitkinin en yakın benzerlerini Alaca Höyük kabartmaları üzerinde görmekteyiz⁴⁴ (Şekil 8). Bu şekildeki bitki motiflerine daha başka eserler üzerinde de rastlamaktayız^{44a}.

Yukarıda görüldüğü gibi, mührümüzde, Hitit, Suriye ve Mezopotamya tasvir öğeleri yanyana bulunmaktadır.

Mühür üslup olarak, yassı kabartma verecek şekilde çalışılmış, en küçük detaylar büyük bir ustalıklı belirtilmiştir.

42 Hititçe genušsariia = «dizçökmek», H.M. Kümmel, Ersatzrituale für den hethitischen König, Wiesbaden 1967 (STBoT 3) 64 III 10.

43 Hititçe ḫaliia = Dizçökmek, J. Friedrich, Hethitisches Wörterbuch, Heidelberg 1952, 47. E. Neu, Interpretation der Hethitischen Mediopassiven Verbalformen, Wiesbaden 1968, 34-35.

43a Hitit ritüelleri ile ilgili çalışmada bana her türlü yardımı yapan Sayın Prof. Dr. Muhibbe Darga ve Belkıs Dinçol'a en derin teşekkürlerimi bildiririm.

44 E. Akurgal, Bk. dipnot 3, pl. 36 üst.

Kilden yapılmış kapların bazı kısımları (boyun, karın, omuz, dip, kulp) üzerine, kap pişirilmeden önce bir silindir mühür yuvarlanması geleneğine İ.Ö. III. Binin başından itibaren Suriye ve Filistininde rastlanmaktadır⁴⁵. Bu bölge dışında Kilikya, Kuzey Mezopotamya, ve İran'da da tek tük olmakla beraber silindir mühür baskılı kap parçaları bulunmuştur. Bu keramik zaman bakımından kendi içinde kapalı bir grup oluşturmaktadır (aşağı yukarı Cemdet Nasr - Akkad Çağı arası). Ancak elimizde İ.Ö. II. ve I. Bin'den örnekler de vardır. Örneğin Lübnan'da Kamid el-Loz'da İ.Ö. 14/13. yy. a tarihlenen 3. Tabakada, omuzunda bir silindir mührün baskılarının yer aldığı büyük bir kap bulunmuştur^{45a}. Tell Mardih'te bulunmuş ve İ.Ö. 2000-1700 yıllarına tarihlenmiş olan bir erzak kabının boynundan aşağıya doğru, pişirilmeden önce bir silindir mühür yuvarlanmıştır^{45b}.

Bu şekil mühürlemede amaç ne olabilirdi? Kapların dış satırlarını birçok baskı ile süslemek mi, yoksa kabın sahibini belirtmek mi? Bu geleneğe her iki amacın da söz konusu olduğu düşünülmektedir.

Şu halde biz, elimizdeki küp parçalarını, Torosların güneyindeki vasal Hitit devletlerinden birinin kral sarayındaki bir erzak küpüne ait olduklarını söyleyebilir ve üzerinde bulunan silindir mühür baskısını da bu devletin kralının silindir mührünün baskısı olarak tanımlayabiliriz.

Ancak zamanını saptamak oldukça güçtür. Zira üzerindeki tasvir öğelerinin yukarıda sıraladığımız benzerlerinin çoğu, Eski Hitit Çağını işaret etmektedir. Buna karşın, libasyon yapan kral, Hitit İmparatorluk Çağının çeşitli yapıtları üzerinde görüldüğü resmî kıyafetiyle tasvir edilmiştir. Eski Hitit Çağında böyle bir kral tasvirine, şimdiye kadar ortaya çıkmış eserler üzerinde rastlayamıyoruz. Kralın libasyon yaptığı testinin şekli, hiç şüphesiz Eski Hitit çağına

45 Moortgat Correns, *Glyptik (Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie Band 3/6, Berlin 1969)* 453 v.d.

45^a U. Moortgat Correns, *Bk. dipnot 45. R. Hachmann/A. Kuschke, Kamid elloz, 1963/1964, Abb. 21, 6.*

45^b U. Moortgat Correns, *bk. dipnot 45. M. Liverani, Missione Archeologica Italiana in Siria, Rapport preliminare della Campagna 1965 Tell Mardikh, 51 v.d. pl. 19.*

aittir. Aynı tarihleme problemleri, libasyon yapan kralın en yakın benzerlerini bulduğumuz Alaca Höyük kabartmaları için de vardır. K. Bittel son kitabında⁴⁶, tarihleme problemlerini tartışarak, bu kabartmaları İ.Ö. 14. yy. a tarihlemiş ve bunu yaparken İ.Ö. 15. yy. dan 14. yy. a geçişi en erken, ve İ.Ö. 13. yy. da en geç tarih olarak kabul etmiştir. Kanımıza göre, verilen bu tarihler bizim mühür baskımız için de geçerlidir. Ancak, K. Bittel'in verdiği tarihin alt ve üst sınırlarını biraz değiştirerek, eserimizi İ.Ö. 15. yy. ın ikinci yarısı ile İ.Ö. 14. yy. ın ilk yarısı arasındaki zamana tarihlemeyi uygun görüyoruz.

Sonuç olarak, konumuz olan silindir mühür baskısı, Alaca Höyük kabartmaları^{46a}, N. Schimmel koleksiyonundaki geyik ritonu⁴⁷ ve Boğazköy XII. Grup mühürlerinden bazılarıyla⁴⁸ aşağı yukarı çağdaştır.

46 K. Bittel, bk. dipnot 8, s. 205, 208.

46a H.G. Güterbock, Siegel aus Boğazköy II, Berlin 1942 (AFO Beiheft 7) 51 de Alaca Höyük kabartmalarını Muvatalli Çağına, tarihledi. E. Akurgal, bk. dipnot 4, de İ.Ö. 13. yy. la, M.J. Melling, Observations on the Sculptures of Alaca Höyük, Anadolu (Anatolia) XIV 1970, s. 18 de Muvatalli Çağına Dr. M. Darga, 5.5.1978 de «Anadolu Kadını» konulu konferansında aynı çağa tarihlemişlerdir.

47 Bk. dipnot 18 ve bk. dipnot 19, s. 18-19.

48 Bk. dipnot 16, Taf. III No. 134-136.

ŐEKİLLERİN LİSTESİ

- 1) 13078 Env. No. lu kp parçası.
- 2) Küpün zerindeki silindir mühür baskısı.
- 3) K. Bittel, (WVDOG 60) Abb. 17a'nın üzerinden zilmifitir.
- 4) Th. Beran (WVDOG 76) Taf. III No. 136'nın üzerinden zilmifitir.
- 5) H.Z. Koşay, Alaca Höyük Kazıları 1940-48, Ankara 1966, Lev. 25 No. m 38, fotoğraf üzerinden zildi.
- 6) Ancient Art, The Norbert Schimmel Collection, Mainz 1974, No. 123 Fotoęraf zerinden zildi.
- 7) A. Parrot, Syria 28, 195 s. 2 Şekil zerinden zildi.
- 8) E. Akurgal, The Art Of The Hittites, London 1962, Pl. 96 st, fotoęraf üzerinden zildi.

E. UZUNOĞLU

Levha I

Levha II

E. UZUNOĞLU

